

Undervisning om grenseoverskridende atferd i helseutdanningene

OVERGREP FORKLEDD SOM BEHANDLING

Undervisning om grenseoverskridende atferd i helseutdanningene

Publisert 27. november 2024

ISBN 978-82-8465-039-5

Informanter i vår undersøkelse forteller at det er opp til hver enkelt helseutdanning i hvilken grad de underviser om etikk, gråsoner og rollesammenblanding i pasientbehandling. Nasjonale retningslinjer for helse- og sosialfagutdanningene (RETHOS) gir overordnede rammer for innholdet i undervisningen. En informant som underviser i etikk ved en av helseutdanningene forteller at studenter ofte er overrasket over hvor strengt Helsetilsynet praktiserer lovverket ved at for eksempel et romantisk forhold til en pasient kan føre til autorisasjonstap. Styrket undervisning om rollesammenblanding og grenseoverskridende seksualisert atferd vil være et viktig forebyggende tiltak.

RETHOS.

Nasjonale retningslinjer for helse- og sosialfagutdanningene (RETHOS) er styrende for hvilken kompetanse helsepersonell skal ha for blant annet å sikre pasienter og brukere trygge og forsvarlige helsetjenester. Det er Kunnskapsdepartementet som har det øverste ansvaret for høyere utdanning. Fra 1. juli 2024 vil Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse som fagdirektorat ha en viktig rolle knyttet til studiekvalitet og arbeidet med programgruppene for utdanningene (76).

Kunnskapsdepartementet har oppnevnt programgrupper som skal revidere og utarbeide forslag til nasjonale faglige retningslinjer for helseutdanningene (77).

Arbeidet med Nasjonale retningslinjer for helse- og sosialfagutdanningene (RETHOS) startet i 2017. Retningslinjene skal definere sluttkompetansen for hver utdanning og utgjøre en minstestandard for kompetanse (78)

Nesten alle alvorlige tilsynssaker om grenseoverskridende seksualisert atferd hos helsepersonell starter med mindre alvorlige grenseoverskridelser. Pasientovergrepsutvalget etterlyser forebyggende tiltak for å hindre overgrep, og mer undervisning om etikk og jus for helsepersonell (7).

«Jeg tenker kanskje saken kan brukes i undervisning, de som utdanner seg og som har en rolle i helse. Å få det inn til studentene, hvor viktig det er at du ser.»

VARSLER

Økt kunnskap om temaet hos helsepersonell vil også kunne bidra til å tydeliggjøre hvilke handlinger eller forhold som bør varsles. Flere informanter beskriver reglene om taushetsplikt og opplysningsplikt som kompliserte. Helsepersonell er engstelige for å bryte taushetsplikten når det gjelder å varsle om slike saker.

«Hvis det er en liten ting, at noen bare hadde tatt tak i det... Det er litt samme som de sier i barnevern også, har du en liten mistanke så meld heller en gang for mye.»

VARSLER

Det er beskrevet ulike psykologiske mekanismer hos helsepersonell med grenseoverskridende atferd (79). Mekanismene er komplekse, og kunnskap om dette må styrkes i helseutdanningene. Det er ikke uvanlig at helsepersonell kan få følelser for pasienter og bli tiltrukket eller forelsket. Men det er like fullt helsepersonellens ansvar å være profesjonell i behandlingsrelasjonen (31).

Flere av våre informanter uttrykker usikkerhet om hvor stor plass profesjonsetikk som tema har i utdanningen av helsepersonell. Ved å gjøre undervisningen om sentrale deler av yrkesetikken knyttet til rollesammenblanding obligatorisk, vil kunnskapen nå ut til alt helsepersonell som utdannes i Norge. Økt oppmerksomhet i helseutdanningene om privatisering, romantisering og grenseoverskridende seksualisert atferd vil kunne bidra til å styrke kunnskapen om hva som er akseptabelt. Helseutdanningene som kunnskapsformidlere har et ansvar for å inkludere undervisning om de særskilte yrkesetiske forpliktelsene helsepersonell har i møte med pasienter og brukere.

Foto: Shutterstock

Vurdering av skikkethet i helseutdanningene

Informanter hos tilsynsmyndigheten peker på en risiko for at utdanningene ikke i tilstrekkelig grad klarer å luke ut studenter som er uskikket for yrket de har valgt. Det baserer seg på saker de har behandlet som dreier seg om studenter det blir varslet om.

I en nylig publisert artikkel fra Khrono blir det vist til tall fra Direktoratet for høyere utdanning som viser at det kommer stadig flere tvilmeldinger om studenters skikkethet nå sammenlignet med tidligere år, men at det sannsynligvis fortsatt er store mørketall ([80](#)).

Skikkethetsutvalg

Skikkethetsutvalg hos utdanningsinstitusjonene har et ansvar for å sile ut studenter som ikke er egnet for yrket de utdanner seg til.

Lov om universiteter og høyskoler, samt forskrift om skikkethetsvurdering i høyere utdanning, regulerer en rekke utdanninger, herunder alle helseutdanninger, der utdanningsinstitusjonene har et løpende ansvar for å vurdere om studenten er egnet til framtidig yrkesutøvelse, jf. forskriftens § 4 a-h. Det er også utdanningsinstitusjonenes ansvar å informere studentene om at de gjennom studiet vil kunne bli vurdert om de er skikket for yrket, og hvilke vurderingskriterier som ligger til grunn for en slik skikkethetsvurdering. Skikkethetsnemnda ved utdanningsinstitusjonen kan vedta å utestenge en student som er vurdert til å være uskikket for yrket vedkommende utdanner seg til.

Alle som er i kontakt med studenten, eksempelvis medstudenter og veiledere, kan sende tvilmelding til ansvarlig utdanningsinstitusjon dersom de blir kjent med forhold som kan så tvil om skikkethet i framtidig yrkesutøvelse. Slike meldinger kan ikke sendes anonymt, men den som melder ifra blir ikke part i saken. (81, 82)

I artikler fra fagtidsskrifter er det trukket fram at det blir snakket for lite om skikkethet i utdanningene. Det er også vist til at det mangler kunnskap om hvordan skikkethet skal vurderes,

og at det er risiko for at studenter som kan være uegnede dermed ikke får nødvendig veiledning, korrigerende eller blir utestengt ([83-85](#)). Når en student fullfører sin helseutdanning, må framtidige arbeidsgivere stole på at vedkommende er vurdert til å være både skikket og kompetent.

Særlig i forbindelse med praksisperioder vil det være viktig å gjennomgå kriteriene for vurdering av skikkethet med studenter og veiledere. Her har både utdanningsinstitusjonen og praksisstedet et ansvar for at regelverket er kjent, og at situasjoner der det er tvil om studentens skikkethet blir håndtert. Utdanningsinstitusjon og praksissted må ha samme forståelse av hvilke kriterier som skal ligge til grunn for en eventuell tvilsmelding.

I fagtidsskriftet Sykepleien er det løftet fram at tema som skikkethet og vurdering av studenters egnethet er lite kjent for veiledere, og at de ikke vet hvordan skikkethet skal vurderes. Selv om utdanningsinstitusjonene har et regelverk for skikkethetsvurdering, er ikke dette nødvendigvis kjent i helsetjenesten der studentene er i praksis ([85](#)).

Et eksempel kan være Universitetet i Oslo som har utarbeidet en informasjonsbrosjyre til alle medisinstudenter om hva skikkethetsvurdering innebærer ([86](#)). Her står det blant annet at dersom en student utviser manglende respekt eller krenkende atferd, kan det være grunnlag for en tvilsmelding i forbindelse med skikkethetsvurdering.

Oppfølging og veiledning av helsepersonell under utdanning, i spesialisering og i yrkesutøvelse er trukket fram som et viktig virkemiddel som kan forebygge og avverge grenseoverskridende atferd ([14,29,79](#)). Også Pasientovergrepsutvalget har pekt på viktigheten av at helsepersonell er med i fag- og kollegafellesskap der de kan ta opp forhold i pasientbehandlingen hvor de er usikre på om de blander sammen roller ([7](#)).

Yrkesetiske retningslinjer

Vi finner at etikkregelverket for de ulike helseprofesjonene i varierende grad omtaler rollesammenblanding og seksuelle pasientrelasjoner ([17-19,87-89](#)). Det er også flere informanter som peker på at innholdet i det yrkesetiske regelverket ofte ikke er godt kjent for helsepersonellet.

Yrkesetiske regelverk er normgivende og kan sies å supplere jussen. De yrkesetiske retningslinjene for eksempelvis leger, fysioterapeuter og psykologer framhever at privatisering og seksuelle relasjoner med pasienter ikke skal forekomme. I retningslinjene for sykepleierne er ikke dette nevnt særskilt. Rådet for sykepleieetikk planlegger en revisjon av de yrkesetiske retningslinjene og disse vil da også omhandle grenseoverskridende atferd ([90](#)).

**Statens undersøkelseskomisjon
for helse-og omsorgstjenesten**

Postboks 225 Skøyen
0213 Oslo
E-post: post@ukom.no
Org nr: 921018924